

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:

OBYWATELU MASZ PRAWO!

Tytuł opracowania:

*Siła fizyczna jako środek przymusu bezpośredniego – prawa i obowiązki obywatela
(nota informacyjna)*

Autor opracowania:

Dr Marek Ozimek

Strona 1 z 4

Aktem prawnym regulującym materię stosowania środków przymusu bezpośredniego jest ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej¹ (dalej ustawa), której powstanie w dużej mierze było konsekwencją wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 maja 2012 r.² Ustawa określa zasady, sposoby oraz zakres użycia³ lub wykorzystania⁴ środków przymusu bezpośredniego (dalej śpb) oraz broni palnej.

Jednym z śpb wymienionych w ustawie⁵ jest siła fizyczna w postaci technik transportowych, obrony, ataku oraz obezwładnienia⁶. Przepisy ustawy jednoznacznie określają, iż śpb można użyć po uprzednim bezskutecznym wezwaniu osoby do zachowania się zgodnego z prawem oraz po uprzedzeniu jej o zamiarze użycia tych środków⁷. Odstępstwem od tego obowiązku jest sytuacja, gdy występuje bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby lub zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem dla dobra chronionego prawem⁸.

Ustawa w art. 1 ust. 1 w pkt od 1 do 21 oraz w ust. 2 w pkt od 1 do 2 enumeratywnie wymienia uprawnionych⁹ do używania lub wykorzystania śpb (w tym siły fizycznej), przy czym podstawą

¹ Dz. U. 2013 poz. 628 z późn. zm.

² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 maja 2012 r. sygn. akt K 10/11 (Dz.U. 2012 poz. 627), w którym uznano między innymi, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego ingerując istotnie w sferę praw i wolności konstytucyjnych, wymaga zgodnie z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji, odrębnego, kompleksowego i szczegółowego uregulowania na poziomie ustawy.

³ Poprzez użycie śpb zgodnie z art. 4 pkt 6 (Dz. U. 2013 poz. 628 z późn. zm.) należy rozumieć zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec osoby.

⁴ Poprzez wykorzystanie śpb zgodnie z art. 4 pkt 9 (tamże) należy rozumieć zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec zwierzęcia albo zastosowanie go w celu zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu lub pokonania przeszkody

⁵ Ustawa wymienia 20 różnego rodzaju środków przymusu bezpośredniego, w tym siłę fizyczną, zob. art. 12 ust. 1 pkt 1-20 (Dz. U. 2013 poz. 628 z późn. zm.)

⁶ art. 12 ust. 1 pkt 1, tamże

⁷ Art. 34 ust. 1, tamże

⁸ Art. 34 ust. 2 pkt 1-2, tamże

⁹ Zgodnie z art. 2 ust. 1 i ust. 2 uprawnionymi do użycia lub wykorzystania śpb są: Funkcjonariusze: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Ochrony Państwa, Służby Celno-Skarbowej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Policji, Służby Więziennej, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, straży ochrony kolei, Straży Parku, strażnicy: Państwowej Straży Łowieckiej, Państwowej Straży Rybackiej, straży gminnych (miejskich), Straży Leśnej, funkcjonariusze i żołnierze: Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych, a także inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego, pracownicy ochrony uprawnieni do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej na podstawie przepisów ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 2021 r. poz. 1995), członkowie służby porządkowej, o których mowa w ustawie z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 2171 oraz z 2021 r. poz. 2490), pracownicy zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich lub młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

prawną ich użycia są przepisy poszczególnych ustaw określających funkcjonowanie uprawnionych podmiotów o odrębnej strukturze oraz celach działania w zakresie realizacji ustawowych zadań tego podmiotu¹⁰ w związku z odpowiednim punktem właściwego dla określonego śpb artykułu ustawy (Dz. U. 2013 poz. 628 z późn. zm.). Podstawą faktyczną zasadnego użycia siły fizycznej jest wystąpienie rzeczywistej sytuacji lub zdarzenia zawierającego ustawowe znamiona uprawniające do podjęcia, co najmniej jednego z następujących działań¹¹:

- 1) wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
- 2) odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 3) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 4) przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- 5) przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniane przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;
- 6) ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
- 7) przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej;
- 8) przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- 9) zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- 10) ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 11) zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 12) pokonania biernego oporu;
- 13) pokonania czynnego oporu;
- 14) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

Zgodnie z art. 14 ust. 2 ustawy (zakaz przedmiotowy) używając lub wykorzystując siłę fizyczną nie zadaje się uderzeń, chyba że uprawniony działa w celu odparcia zamachu na życie lub zdrowie

---

¹⁰ art. 5, tamże

¹¹ Zob. art. 14 ust. 1, art. 11 pkt 1-14, tamże

własne lub innych osób albo na mienie lub przeciwdziała ucieczce. Ponadto na podstawie art. 13 ust. 1 ustawy, siły fizycznej w postaci technik transportowych można użyć prewencyjnie, w celu zapobieżenia ucieczce osoby ujętej, doprowadzanej, zatrzymanej, konwojowanej lub umieszczonej w strzeżonym ośrodku, areszcie w celu wydalenia lub osoby pozbawionej wolności, a także w celu zapobieżenia objawom agresji lub autoagresji tych osób. Siła fizyczna jest jedynym śpb, którego użycie dopuszczone jest wobec kobiet o widocznej ciąży lub osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności¹².

Mając na uwadze fakt, iż stosowanie śpb (w tym siły fizycznej) istotnie ingeruje w prawa i wolności obywatela (skutkując niekiedy naruszeniem nietykalności cielesnej człowieka) uprawnione organy zobligowane są do przestrzegania nie tylko zasad użycia śpb wynikających wprost z ustawy, wśród których wymienić można zasadę kompetencji¹³, ostrzeżenia¹⁴, celowości¹⁵, niezbędności¹⁶, minimalizacji skutków¹⁷ oraz szczególnej ostrożności,¹⁸ ale również obowiązujących na gruncie przepisów prawa międzynarodowego zakazów m.in. tortur¹⁹ i dyskryminacji²⁰.

¹² Zob. Art. 9 ust. 1 (ustawodawca w art. 9 ust. 2 przewiduje wyjątek i daje możliwość użycia innych śpb, w sytuacji gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie uprawnionego lub innej osoby, a użycie siły fizycznej jest niewystarczające lub niemożliwe)

¹³ Wyprowadzona z przepisów ustawy zasada **kompetencji** wskazuje, iż użycie śpb może nastąpić jedynie w zakresie realizowanych przez uprawnione podmioty zadań ustawowych, Zob. art. 5 (Dz. U. 2013 poz. 628 z późn. zm.)

¹⁴ Zasada **ostrzeżenia** obliguje uprawniony organ do uprzedzenia osoby o zamiarze użycia śpb, Zob. art. 34, tamże

¹⁵ Zasada **celowości** dopuszcza jedynie ustawowe cele użycia lub wykorzystania śpb, jak również umożliwia w uzasadnionej sytuacji zastosowanie jednocześnie więcej niż jednego środka przymusu bezpośredniego, Zob. art. 34, art. 8, tamże

¹⁶ Na podstawie zasada **niezbędności** uprawniony organ powinien stosować śpb w sposób niezbędny do osiągnięcia celów, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, przy czym wybrany środek powinien odznaczać się możliwie jak najmniejszą dolegliwością, Zob. art. 6 ust. 1, tamże

¹⁷ Zgodnie z zasadą **minimalizacji skutków** uprawniony stosuje śpb w sposób wyrządzający możliwie jak najmniejszą szkodę, Zob. art. 7 ust. 1, tamże

¹⁸ Zasada **szczególnej ostrożności**, nakłada na uprawniony organ obowiązek zachowania szczególnej ostrożności w trakcie używania lub wykorzystywania śpb, przy uwzględnieniu ich specyficznych właściwości mogących stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby stosującej śpb lub wobec której jest on użyty, Zob. art. 7 ust. 2-3, tamże

¹⁹ zob. art. 3 (**zakaz tortur**) *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* – sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.), zob. art. 1 (**zakaz tortur**) *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* – przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

²⁰ Zob. art. 14 (**zakaz dyskryminacji**), (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.),